

naloge ne prepuščajo slučaju in ne rešujejo na pritisk tega ali onega močnejšega investitorja. Kar precej let je minilo od natečaja za urbanistično ureditev centra Ljubljane, ki je dal mnogo kvalitetnih pobud. Doslej nihče še ni pojasnil, zakaj so bili povsem ignorirani rezultati tega natečaja, ki po veljavnih predpisih nalagajo tudi določene obveznosti razpisovalcu. Menda edini primer zakonitega postopka pri urbanističnem natečaju je projekt za novi Trg revolucije, kjer je razpisovalec zaupal realizacijo prvonagrajenemu avtorju. Vse ostale ureditve posameznih kompleksov mestnega centra so rezultat internih dogovorov in često tudi brez predpisane dokumentacije. V Celju, Mariboru, na Bledu in v Trbovljah razpisujejo natečaje za urbanistične rešitve mestnih središč, medtem pa kaže, da je Ljubljana prosto lovišče.

V tej situaciji ima izreden pomen vloga Okrajnega zavoda za urbanizem. Ta institucija, kjer prevladujejo nadarjeni in iniciativni mladi arhitekti, ima vse pogoje za afirmacijo, čeprav danes morda še ni dosegla potrebne širine pri enakopravnem sodelovanju z ostalimi strokovnimi področji. Pri vsem demokratskem mehanizmu, ki regulira izdelavo in sprejemanje urbanistične dokumentacije, pa bi moral imeti zavod nekoliko bolj poudarjen položaj in avtoriteto v presoji strokovnih vprašanj in situacij. Če želimo, da se Ljubljana razvija kot vodilni faktor širšega gospodarskega prostora, kot središče določenega gravitacijskega območja, bo moral to, danes še pionirsko delo v regionalnem načrtovanju opravljati Okrajni zavod za urbanizem, ki bo manjše naloge, kot n. pr. zazidalne načrte, po potrebi oddajal projektivnim organizacijam.

Šteti moramo za uspeh, da je Ljubljana, čeprav poslednja med republiškimi centri, dobila nekoliko svetlejšo perspektivo v svoji urbanistični dejavnosti. Razgrnjeni urbanistični program je prvi rezultat, ki zasluži naše priznanje.

Saša Sedlar

SREČANJA

PESNIK STEVAN RAIČKOVIČ

Stevan Raičković sodi poleg nekoliko starejšega Vaska Pope med najvidnejša imena povojne srbske lirike, o čemer priča dejstvo, da se njene razvojne tendence najizraziteje kažejo prav v njegovem in Popovem delu. Modernistična smer Vaska Pope, izvirajoča predvsem iz francoske in srbske surrealistične šole, si je — ne nazadnje — zaradi duhovito zastavljenih in odlično izpeljanih umotvorov svojega glavnega predstavnika pridobila med mladimi široko popularnost. Popov bizarno konkretni svet, njegova intelektualno dognana igrivost in dosledno zanikanje romantične čustvenosti so učinkovali ob pesnikovem nastopu izvirno in zapeljivo ter vzpodbudili poplavo — v pretežni meri — slabših in slabih posnetkov. V času, ko se je zdelo, da je to edina možna pot povojne srbske poezije, pa se je ob mnogo tišji spremljavi kritičnega orkestra vztrajno, dosledno in umetniško nič manj kvalitetno oblikovala tudi precej drugačna poezija Stevana Raičkovića. S svojo ustvarjalno potenco in formalno dognanostjo je izpričala življenjsko sposobnost vsega tistega, kar se je zdelo že dokončno odpravljeno in preseženo. Poudarila je izrazito čustvenost,

našla svoje motive v prvobitnem svetu narave ter posrečeno zlila novejšje formalne dosežke s tradicionalnimi oblikovnimi prijemi. Taka je slednjič postala samosvoj pojem v srbski liriki.

Če se podrobneje seznanimo s pesniškim delom Stevana Raičkovića, moramo seveda ugotoviti, da je surrealistična poetika tudi pri njem zapustila svoje sledove. Vendar so ti sledovi predvsem zunanje narave, kažejo se deloma v pogovornemu jeziku prilagojeni sintaksi, asociativni metaforiki in opuščanju ločil, medtem ko so vsebinski vidiki nadrealističnega izročila izostali. Raičkovića lirika se po tej plati navezuje na drugačne izvore. Če ne segamo predaleč nazaj, lahko za njene predhodnike štejemo pesnika Rada Drainca in Miloša Crnjanskega, ki sta svoje glavno delo napisala in objavila med obema vojnama. Drainčev protimeščanski bohemski anarhizem se v novih pogojih javlja pri Raičkoviću kot skrajni individualizem, konkretno kot beg iz človeške družbe v prvobitni svet narave in razosebljeni svet modernega mesta, o čemer najzgovorneje priča ciklus pesmi v prozi z značilnim naslovom *Begunec*. Vendar ta beg ni programatično protidružben, ampak je prej izraz pesnikove samotne in občutljive narave, ki preko živih in mrtvih stvari s svetom vendarle svojevrstno občuje. Ta daljna povezanost vsega z vsem je podobna občutju, ki ga zasledimo v *Sumatri*, eni najznačilnejših pesmi Miloša Crnjanskega. Pozicija Raičkovićeve lirike je torej zanimiva in svojevrstna: pesniku je potrebna dosledna izolacija, ki je hkrati pogoj za njegovo vključevanje v svet in občevanje z njim. Z drugimi besedami: pesnik se giblje v svetu inkognito kot nespoznani tujec in šele, ko se izloči iz njega, ga lahko v celoti zaobjame. Kot izpoved moderne odtujenosti je Raičkovićeve pesniški svet nedvomno pristen in aktualen, v osnovnem opredeljevanju odnosa pesnik — svet pa tudi nekako dokončen in nespremenljiv. To daje njegovi liriki pečat skoraj klasične zaokroženosti, iz česar izvirajo prednosti pa tudi nevarnosti. Prve se izražajo predvsem v umetniškem poglobljanju in vse doslednejšem oblikovanju osnovnega stališča, druge zlasti v odsotnosti perspektive, ki bi vodila iz začrtanega in skoraj že dopoljnega kroga. Ta ugotovitev je postala jasna zlasti ob izidu pesnikove zadnje zbirke *Tisa*, ki je umetniško verjetno najbolj dognana v celotnem Raičkovićeve opusu, vendar pa se kot variacija večinoma že znanih tem približuje kritični meji ponavljanja. Verjetno si bo njegova lirika morala za vnaprej poiskati nekatere nove vidike.

Pesnikovega razvoja seveda ne nameravamo prehitovati in namen tega informativnega sestavka tudi ni, da bi se spuščal v podrobnejše analize. Čisto na kratko naj še enkrat omenimo Drainca in Crnjanskega, ki sta morda bolj kot Raičkovićevo idejno pozicijo oblikovala njegov smisel za pejzaž, Drainca kot izrazit mestni, beograjski pejzažist, Crnjanski z motivi iz Banata. S svojo mnogo bolj lirično, manj agresivno naravo je Raičković obe temi razvil, ju prepletel in strnil v novo kvaliteto ter napolnil z razdvojenostjo sodobnega človeka, ki se je zasidral na mestnem pločniku, a obenem hrepeni po miru travnikov in tihih rek. Ta dva svetova sta nenehno v medsebojnem dotiku, spopolnjujeta se in izključujeta, privlačita in odbijata, a drug brez drugega ne moreta prebiti. Kakor so na eni strani značilne za Raičkovićevo liriko podobe trav, rek in ptic, tako jo po drugi plati določajo ulice, pločniki, balkoni, klopi, spomeniki. Ta dvojni svet je napolnjen z melanholijo večnega begunca, ki hodi svojo pot v krogu, se izgublja v mladosti in ljubezni ob rečnih bregovih, močvirjih, jezerih, morju in se spet išče v vsakdanjih ulicah, za nekimi tujimi,

slučajnimi vrati, kjer se je kot pomotoma ustavil za eno noč. Priča nam o izkoreninjenosti sodobnega človeka in njegovi nesposobnosti, da bi se dejavno navezal na stvari okrog sebe. Zavest o minljivosti, hrepenenje po izgubljenem, tavanje za nečim prijemljivim, zaprtost v krogu samote, resignacija — to so najznačilnejši predznaki Raičkovićeve moderne romantične lirike. Pesnik se ne bojuje, ne napada, ne sodi, njegova edina obramba pred porazom je izpovedovanje in fiksiranje obdajajočega ga stanja. Njegova aktivnost dosega zaradi tega najvišjo stopnjo v želji po potrditvi svoje pesniške narave. Prošnje za besede, ki so kot drevje resnične, goste kot smola, potrebne kot kri, besede, ki imajo telo in v telesu rdeče srce, besede, ki so ponosne kot topoli, ogromne in vitke kot nebesni lok, pesmi, ki so iz bron in resničnejše od človeških rok — vse te prošnje, izgovorjene nekemu imaginarnemu sobesedniku, pričajo o središčnem pomenu pesniškega poklica za pesnika, o njegovi edini možni eksistenci v opisanem svetu. Begunstvo dobiva tako vsaj posredni smisel, izpoved ga dviguje iz enkratne vsakdanje brezcilnosti v podobo obče tragičnosti. Raičkovićeve konstatacije in interpretacije človekove osamljenosti in nekomunikativnosti se nam po vsem tem prikaže kot eden izmed veljavnih in resničnih liričnih pogledov na moderni svet.

Raičković je izdal doslej sedem knjig, od katerih sta dve namenjeni otrokom. V njegovih liričnih zbirkah se kaže zanimiva podoba pesnikovega oblikovnega iskanja in zorenja. Če je za prvi zbirki (*Detinstva*, 1950, *Pesem tišine*, 1952) ob že razmeroma razgibani metaforiki še značilna v prvi vrsti rimana štirivrstičnica, se v tej zbirki (*Balada o predvečerju*, 1955) oblikovna plat močno razgiba. Poleg sonetov na eni strani najdemo že močno razvezano, a vendar zelo melodično ubrano prosto obliko. Ta doživi svoj nadaljnji razvoj v naslednji knjigi (*Pozno poletje*, 1958), viden predvsem v doslednem opuščanju ločil in približevanju pogovornemu slogu. Ta knjiga, ki je deloma izbor iz prvih treh, deloma pa prinaša nove umotvore, dopolnjuje Raičkovićeve formalna iskanja še s pesmijo v prozi in rimano petvrstičnico z dolgimi verzi in pogostimi prestopi. S tem je krog njegove poetike zaključen. Več kot značilno je, da obnavlja zadnja zbirka (*Tisa*, 1961), ki smo jo v idejni oznaki že bežno omenili, premišljeno vse dosedanje oblikovne obrazce in je celo urejena na osnovi formalnega principa: prvi cikel (z eno samo izjemo) petvrstičnice, drugi cikel soneti, tretji štirivrstičnice, četrti pesmi v prozi in peti proste oblike. *Tisa* nudi torej podobno kot v idejno-tematičnem tudi v oblikovnem pogledu nekako zaokroženo bilanco in zadnji mejni kamen doslej prehojene poti. Ritmično je Raičkovićeve lirika izrazito muzikalna, blizu ji je predvsem (vendar ne izključno) dolg verz z umirjeno, zadržano, melodično ritmiko, z ohlapnimi, iz splošne melodičnosti neizstopajočimi rimami. Takšna se povsem sklada s svojimi temami. Stilistično ostaja Raičkovićeve stavek v splošnih potezah v okviru logične konstrukcije. Svojo realistično bazo presega v nekaterih izrazito modernih metaforičnih konstrukcijah, s funkcionalno uporabo asociativne tehnike ter z odkrivanjem nekaterih novih odnosov med stvarmi in predmeti. Vse opisane formalne značilnosti se dosledno skladajo z označeno idejno-tematično platjo in tako predstavlja Raičkovićeve poezija resnično zaokrožen, idejno in formalno skladen pesniški svet, ki je zaradi svoje tenkočutne izvedbe neredko težko prevedljiv, zlasti v kombinacijah strogih oblik in skoraj pogovorne neposrednosti.

Kajetan Kovič